

Slave eller selvstendig?

Om barnarbeid og barndom før og nå¹

Ellen Schrumpf

Innledning

Barndommen er en viktig fase i den enkeltes liv. Den er helt avgjørende for hvordan livet senere vil arte seg. Men definisjonen og utformingen av barndommen har ikke minst en stor samfunnsmessig betydning fordi barnet mer enn noen annen er bærer av framtida. Ettersom det er ulike syn på hvordan morgendagens samfunn skal se ut, foregår det hele tida en kamp mellom ulike syn og oppfatninger av hva et barn er og hvordan barndommen skal være. I spørsmålet og diskusjonen om barnarbeid blir disse ulike oppfatningene svært tydelige, og tittelen på dette foredraget leder til kjernen av problemet: nemlig hva er den gode barndommen eller hvem er det privilegerte barnet. Skulle barnarbeideren være det privilegerte barnet? Det stemmer ikke med våre forestillinger om den gode barndommen. I vår kultur skal det privilegerte barnet gå på skole, leke og ikke arbeide, og denne barndomsnormen har fått karakter av å være universelt gyldig. Media har spilt en stadig viktigere rolle i formingen av denne bestemte oppfatningen av barnet og barndommen. Bilder av lykkelige barn i lek og på skole i vår del

¹ Artikkelen er en bearbeidet utgave av foredrag som ble holdt på Norsk senter for barneforskning, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim 15. juni 2000.

av verden ser vi ofte kontrastert med den stakkars barnarbeideren i andre deler av verden. Barnarbeideren framstilles som en trist liten slave som stirrer mot oss med store, sorte øyne fra en arbeidsplass som det bokstavelig talt er lenket fast til. I dette bildet av barnet, uten nyanser, skapes myter om gode og dårlige barndommer.

Men det finnes, som vi vet, også et annet bilde av barnet, barndommen og barnarbeidet. Det presser seg fram fra tid til annen, for eksempel i forbindelse med den store internasjonale barnarbeidskonferansen i Oslo høsten 1997. Arrangør var Det norske utenriksdepartementet, og målet for konferansen var å komme fram til en handlingsplan som tok sikte på å fjerne alt barnarbeid i verden. Ministre fra 40 forskjellige land og representanter fra 100 organisasjoner møtte. Men det meldte seg også noen ubudne gjester, og det var barnarbeiderne selv. De kom fra India, Nepal, Thailand, Vest-Afrika, Brasil, Peru og Nicaragua, og de representerte en internasjonal bevegelse for arbeidende barn: barnarbeidernes egne fagorganisasjoner. Barna holdt fram artikkel nr. 12 i FNs barnekonvensjon fra 1989 som slår fast at barn skal ha rett til å si sin mening i saker som angår dem. De krevde at når barnarbeid skulle diskuteres, måtte barnarbeiderne selv få delta på Oslo-konferansen på lik linje med andre delegater. ”Voksne har gitt oss rettighetene i barnekonvensjonen. Nå må voksne også realisere dem,” sa barna. ”Vi kan vurdere vår situasjon selv,” sa de videre. ”Vi kan tenke. Vi er ikke naive mennesker som ikke forstår livet. Vi er ikke usiviliserte og skitne. Voksnes holdninger til oss er preget av fordommer.”²

Barnas ærend var å kjempe for retten til arbeid. De hevdet at arbeidet gir dem verdighet og uavhengighet og utvikler dem som mennesker. De understreket at ved arbeidet får barna mulighet til å gå på skole og til å unngå den verste fattigdommen. Barnas blotte nærvær og måten de bar fram sin sak på, tydeliggjorde deres poeng. De opptrådte selvstendig og var overbevisende i sin argumentasjon. De passet slett ikke inn i det elendighetsbildet vi har av barnarbeideren.

Det oppsto en kinkig situasjon for arrangørene. Å slippe barna til på konferansen kunne oppfattes som en anerkjennelse av barnarbeidernes organisasjoner og av barnas krav om retten til arbeid. Det ville legge hindringer i veien for å nå konferansens mål: en handlingsplan mot barnarbeid. På den andre siden hadde barna rett i at konferansen ville bryte

² Redd Barna avisa mars 1997.

med FNs barnekonvensjon hvis de ikke slapp til. Etter mye om og men og etter at en av verdens fremste eksperter på barnarbeid hadde trukket seg fra konferansen i protest mot at barnarbeiderne ikke kom til orde, fikk *tre* av barna adgang. De øvrige reiste tilbake til sitt arbeid i sine respektive land, men først holdt de en demonstrasjon som gjorde inntrykk på oss som så det. Barna stilte seg opp utenfor konferanselokalet med store hvite plasterremser over munnen i en stille protest mot at ikke de ble hørt.³

Med utgangspunkt i denne hendelsen har to ulike forståelser, to prinsipielt forskjellige syn på barnet, barndommen og barnarbeidet tegnet seg her innledningsvis. På den ene siden står en moderne, vestlig forståelse av barnet som en før-voksen med behov for å bli skjermet og beskyttet, utskilt fra de voksnes verden og med rett til en oppvekst uten arbeid og sosiale plikter. Dette synet legges til grunn for hvordan den norske barndommen utformes og for hvordan vi, gjennom regjeringens bistands- og menneskerettighetsarbeid, bidrar til å forme barndommen i andre deler av verden. Da Hilde Frafjord Johnsen overtok som utviklings- og menneskerettighetsminister i Bondeviks regjering i 1997, understreket hun i en redegjørelse at det å utrydde barnarbeidet i verden prioriteres på linje med å bekjempe fattigdom, tortur og rettsløshet. Men når dette målet skal settes ut i livet i de deler av verden hvor barnarbeidet er utbredt, støter det an mot et annet syn på barnarbeid. Det er det synet som barnarbeiderne i Oslo representerte da de krevet retten til arbeid og begrunnet det med at arbeidet gir dem verdighet og selvstendighet. Dette synet er i overensstemmelse med kulturen i mange av de lokalsamfunnene der barnarbeidet praktiseres og i tråd med tradisjoner i familien. Vi ser at i spørsmålet om barnarbeid kolliderer ulike syn og kulturer. Disse kulturene er bærere av verdier og makt: en vestlig hegemonisk makt mot tredje verdens avmakt.

Motstridende oppfatninger av barnet og barndommen preger vår tid. Motsetninger og flertydighet nedfeller seg også i barndomsforskningen. For min egen del ser jeg helt tydelig hvordan den sammensatte samtida har nedfelt seg som en rivalisering mellom ulike definisjoner av barndommen i mitt eget historiske prosjekt om barnarbeid. Prosjektets historiografi belyser det.

³ Aftenposten 25. oktober 1997.

Et historisk prosjekt om barnarbeid

Prosjektet dreier seg om barns arbeid i to norske industrisamfunn i perioden fra 1850 til cirka 1910. Mer konkret er det en undersøkelse av de 200 barna som arbeidet ved Ulefoss Sagbrug og Porsgrund Porselænsfabrik i perioden. De to bedriftene var på mange måter forskjellige. Sagbruket var en personlig eiet og ledet paternalistisk bedrift med røtter tilbake til 1500-tallet, og produksjonen av bord og plank var enkelt ufaglært arbeid. Porselensfabrikken ble etablert i 1885. Den var på mange måter en mer moderne bedrift: et aksjeselskap med ansatte ledere og flere ansatte. Å produsere og dekorere tallerkener og kopper var fagarbeid og krevde lang opplæring. De to bedriftene var altså på mange måter forskjellige. Likevel artet barnarbeidet seg på mange måter likt. Barna var begge steder de voksnes håndlangere. De var tilleggsarbeidskraft.

Undersøkelsen er lokalhistorisk og komparativ. Problemstillingene dreier seg for det første om hvorfor disse barna arbeidet. Det dreier seg om arbeid i vid forstand, både det *lønnete* i bedriftene og det *ulønnete* i familiene og om hvordan arbeidet ble delt etter alder og kjønn og hvordan det formet barnet. Et annet hovedproblem er å forklare endringer i barnarbeidet. Hvorfor hadde arbeidet en sentral betydning i barnas oppvekst i en periode, mens arbeidet i en senere periode fikk en mer perifer rolle i barnas liv? Det tredje og mer syntetiserende problemet er å finne ut hvordan barndommen i vid forstand ble formet og endret i overgangen og brytningene mellom det tradisjonelle og det moderne samfunnet.

Prosjektet har en lang historie. Det startet opp på 1980-tallet, men sto i 1970-tallets sosialhistoriske tradisjon. Det var boka til den svenske marxisten og historikeren, Lars Olsson: ”Då barn var lönsamma”, som helt konkret inspirerte meg til å ta fatt på et prosjekt om barn i industriarbeid.⁴ Boka kom ut i 1980, og den omhandler barnarbeid innenfor noen bransjer av svensk industri på 1800-tallet: tobakks- og fyrstikkindustrien og glassverk. Olsson analyserer karakteren og omfanget av barnarbeidet under industrikapitalismens framvekst i Sverige. Motsetningen mellom arbeid og kapital står sentralt. Olsson hevder at under kapitalismen søkte kapitalen å øke profitten maksimalt. Det førte i en tidlig periode til at den billige barnarbeidskraften ble tatt i bruk i industrien. I en senere periode

⁴ Olsson, Lars: *Då barn var lönsama*. Stockholm 1980.

gikk den kapitalistiske produksjonsmåten over fra ekstensive til intensive produksjonsformer. Det ble investert i ny teknologi, og maskinene overtok barnas plass i det manuelle og ekstensive arbeidet. Det var altså teknologien (og økonomien) som avgjorde om barna var anvendelige og lønnsomme. Og mens barnarbeidet i det gamle jordbruket blir vurdert som opplæring og nødvendig og nyttig både for familien og barna selv, innebar det industrielle barnarbeidet et brudd med tradisjonen fra det førindustrielle samfunnet. I fabrikkene fantes barna av to enkle og rent økonomiske grunner: De var billig arbeidskraft, og nødstedte arbeiderfamilier trengte barnas inntekter. Det legges altså vekt på brudd framfor kontinuitet, og tradisjon og kultur har liten plass i Olssons analyse av industrielt barnarbeid. Barna var (deterministisk) styrt av økonomiske og teknologiske strukturer. Aktørperspektivet er fraværende.⁵

Prosjektet mitt ble lagt nært opp til Olssons. Det skulle bli den norske versjonen av hans prosjekt. Men etter hvert som arbeidet skred fram, viste det seg at den strukturalistiske og strengt materialistiske rammen ble for trang og at teknologisporet var et blindspor. Det ble ganske tidlig klart for meg at teknologinivået i de to bedriftene ikke kunne forklare barnarbeidets karakter og omfang, og at avviklingen av barnarbeidet ikke kunne knyttes direkte til teknologiske omlegginger eller endringer i produksjonsmåter. Mer generelt kunne ikke spørsmålene om hvorfor barn arbeidet og om endringene i barnarbeidet besvares ved å søke forklaringer innenfor fabrikkportene alene. Perspektivet måtte utvides. Bedriften ble plassert inn i en større lokalhistorisk og kulturell kontekst og barnet inn i det lokalsamfunnet og i den familien det hørte hjemme. Det ble anlagt et lokalt helhetsperspektiv, og i dette perspektivet ble kulturanalysen sentral. Mentalitet, tradisjoner, lokale arbeiderkulturer og kjønnsrelasjoner fikk en bredere plass i undersøkelsen. Det ble nødvendig å få en forståelse av selve den *kulturen og den livsformen* som preget de miljøene der barnarbeidet fant sted.⁶

⁵ Lars Olsson er ikke alene om å ha et økonomisk og/eller teknologisk deterministisk syn på industrielt barnarbeid. Dette synet preger mye av den historiske litteraturen om industrielt barnarbeid. Se for eksempel Nardinelli, Clark: *Child Labour and the Industrial Revolution*. Indiana 1990.

⁶ En tilsvarende perspektivendring finner vi innenfor mye av den sosialhistoriske forskningen på 1980- og 1990-tallet, se Ingar Kaldal: *Tysk sosialhistorie; fra bygging av stor teori til mikrohistorie?* Historisk institutt, Universitetet i Trondheim 1993.

Kulturorienteringen innebar at barnarbeidet måtte ses på en ny måte. Fra i hovedsak å se barnarbeiderne som en sosial kategori og barnarbeidet som del av de økonomiske og sosiale strukturer, ble det lagt større vekt på å se barna som handlende aktører innenfor den lokale kulturen. Det ble sentralt å undersøke hvordan barna og familiene i arbeiderklassen organiserte sine liv og hvordan de opplevde dette livet innenfor de rammene bedriften, lokalsamfunnet og storsamfunnet satte. Det legges altså til grunn et syn på barnet som *både* skapende, men også skapt innenfor de strukturer som omga dem. På den ene siden ble barnet formet gjennom den kulturelle læringen i arbeid og på skole, men gjennom det levde livet og i arbeidet bidro barnet selv og påvirket sine eksistensielle betingelser.⁷

I tråd med den kulturelle vendingen kom min undersøkelse til å handle om barnas liv på bedriften, i familien og i lokalsamfunnet. Det dreier seg om livsfaser, mentale prosesser, tradisjoner og normsystemer i vid forstand. I forhold til det tradisjonelle perspektivet på industrielt barnarbeid, er dette *ikke-sentristisk* historie i den forstand at den delvis befinner seg utenfor det området som tradisjonelt er definert som sentrum; det som er invadert av det kapitalistiske og byråkratiske systemet. Det er også ikke-sentristisk i den forstand at de viktige endringene skjer i "periferien" og at familie og hushold "sentreres".

Mye av den kulturelle vendingen i mitt prosjekt er inspirert av det som har fått navnet Den nye kulturhistorien. Den nye kulturhistorien lar seg vanskelig definere eksakt og entydig. Men et utgangspunkt var et historiefaglig oppgjør med Annales-skolen og sosialhistorien fra 1970-årene, og noen av dens kjennetegn er vendingen av oppmerksomheten fra de økonomiske, politiske og teknologiske strukturer og mot kulturen, språket og symbolene. Å trekke ut mening heller enn å sette opp kausale forklaringer er den nye kulturhistoriens hovedoppgave, hevdet Lynn Hunt i en slags programerklæring fra 1989. Antropologi, litteraturvitenskap og semiotikk er blitt kulturhistoriens hjelpevitenskaper. Perspektivet er dreid i retning av å sette de historiske aktørene i sentrum. Med et slikt sentrum trer mening, mangfold, flertydighet og forskjeller fram. Den store historien og de universelt gyldige teorier viker plassen for den lokale og mer begrensede erkjennelse av fortiden. Det erkjennes at verden finnes, men denne verden siles gjennom språklige filtre. Historievitenskapen blir således en

⁷ For en videre utdyping, se Schrupf, Ellen: *Barnarbeid - plikt eller privilegium?* Kristiansand 1997.

fortolkningsvitenskap.⁸ For meg var det særlig det antropologiske perspektivet som ga nye innsikter.

Den kulturhistoriske vendingen i mitt prosjekt er ikke bare ny. Den står i en tradisjon innenfor norsk sosialhistorisk forskning som kan føres tilbake til Edvard Bulls kulturorienterte sosialhistorie. Bull tok til orde for at historikeren må søke kilder der man kan finne ut om: "... vanlige folks erfaringer, bevissthet og opplevelser".⁹ I følge Bull skulle enkeltmennesket synliggjøres på arbeidsplass, i hushold og lokalsamfunn, og menneskers handlinger studeres i sitt mangfold, i ulike miljøer, hvordan de var påvirket av og selv påvirket strukturene på ulikt vis.¹⁰

Muntlige kilder og folks egne beretninger sto sentralt i Bulls kulturorienterte tilnærming. Det gjør de også i mitt prosjekt. De er kilder til mentalitet, men da menes ikke mentalitet som stabile strukturer, men som en *prosess* på samme måte som barnet og barndommen forstås som prosess. Mentalitetsendringer studeres i sammenheng med samtidige sosiale og økonomiske endringer, men mentalitet var ikke en avspeiling av de materielle betingelsene barna og familiene levde under. Mentalitet konstituerer seg som en sosial og historisk realitet, sier den franske mentalitetshistorikeren, Roger Chartier. Han sier videre at kultur ikke står over eller ved siden av de økonomiske og sosiale relasjoner. Alle handlinger hviler på de representasjoner den enkelte bruker for å skape en meningsfylt verden.¹¹

Kulturhistorikeren Lynn Hunt hevder at man i kulturhistorien ikke nødvendigvis må velge mellom kulturanalysen og sosiologien. Det har heller ikke jeg gjort. I mitt prosjekt inngår også en kvantitativ analyse av barna. Med utgangspunkt i statistiske data fra folketellingene, beskrives barna som gruppe ved hjelp av kjennetegn som kjønn, alder, fødested og sosial tilhørighet. Det gis et bilde av barnarbeidergruppens omfang og sammensetning og hvordan den endret seg over tid. Men den kulturhistoriske analysen er ikke et "supplement" til den kvantitative analysen. Den er snarere en bærebjelke. Kulturanalysen gir svarene på de grunnleggende problemene og spørsmålene i denne undersøkelsen, og den

⁸ Hunt, Lynn, red.: *The New Cultural History*. Berkeley 1989.

⁹ Bull, Edvard (1970): *Historisk vitenskap foran 1970-årene*. I: Bull, Edvard: *Retten til en fortid*. Oslo 1981.

¹⁰ Slettan, Dagfinn: *Sosialhistorie etter 1970. Fra sosialhistorie til kulturhistorie*. *Historisk tidsskrift* 1-2 1996.

¹¹ Referert i Hunt, Lynn (1989): 19.

gir andre svar og bidrar til å fremme en ny og annen forståelse av industrielt barnarbeid enn det den tradisjonelle økonomiske og/eller teknologihistoriske analysen har gitt. Denne tradisjonelle historien om industrielt barnarbeid har i stor grad vært en entydig og ensidig elendighetshistorie om undertrykking og utnyttning av barna.¹² Barnarbeid var et av fortidssamfunnets negative utslag, et resultat av elendighet i familien og av det uutviklede og uopplyste samfunnets brutalitet og kynisme. Avviklingen av industrielt barnarbeid har i stor grad blitt en ”vinningshistorie”. Gjennom framskritt, opplysning og modernisering og ved hjelp av organisasjonene fikk man bukt med problemet. Særlig har arbeiderbevegelsen fått en sentral rolle i denne ”vinningshistorien”.¹³

I dette ”universelle utviklings skjemaet” blir historien en entydig fortelling om fortidens grusomhet og om vår egen tid som sivilisasjonens krone. Det vestlige barnet framstår som naturgitt og får en universell betydning og gyldighet.

Hvilke konklusjoner har kulturorienteringen gitt?

En hovedkonklusjon i denne undersøkelsen er at barnarbeidet må forstås innenfor de lokale arbeiderkulturene bedriftene og familiene var deler av. I disse miljøene og kulturene var arbeids- og familieliv vevet i hverandre, og arbeidet framsto som en institusjon som betinget og forklarte de andre vesentlige livsområdene. Arbeidet ga innenfor en slik kultur selve meningen og innholdet i tilværelsen.

I denne kulturen var barna integrert. Det eksisterte en ”arbeidets mentalitet” som gjennomsyret hele kulturen og som ble internalisert gjennom barnas kulturelle læring. Arbeidet var til stede gjennom hele livsløpet, og det var hovedinnholdet i livet. Det var det samme som å eksistere. Og omvendt.¹⁴

Alder var, innenfor en livsform der arbeidet var et hovedinnhold i livet, et omtrentlig begrep. Det er mange eksempler på det i de muntlige kildene

¹² Schrumpf, Ellen: Synet på industrielt barnarbeid – et oppgjør med elendighetshistorien. *Historisk tidsskrift* 2 1993.

¹³ Schrumpf, Ellen: Arbeidervernloven – vern av arbeiderbevegelsens eller arbeiderfamiliens interesser? *Arbeiderhistorie. Årbok for Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek* 1991.

¹⁴ Thorsen, Liv Emma: *Det fleksible kjønn. Mentalitetsendringer i tre generasjoner bondekvinner 1920 – 1985*. Oslo 1993: 24.

og i folketellingsmaterialet. Til å begynne med så jeg på dette som et problem. Jeg hadde som mål å fastsette nøyaktig alder på barna. Men etter hvert fikk jeg øyene opp for at omtrentligheten kunne ses som et interessant kulturelt fenomen, en kilde til samfunnets mentalitet. Det at folk var lite aldersbevisste og ofte hadde temmelig vage forestillinger om alder, tyder på at det hersket andre oppfatninger av alder og tid. Alderen var funksjonell eller funksjonelt betinget. Man var så stor eller så gammel som det arbeidet man kunne utføre. I det hele var samfunnet i større grad aldersintegret. Ulike aldersgrupper virket sammen i arbeid, lek og fest.

Arbeidet var altså selve livet for voksne og barn. Barna hadde mye forskjellig slags arbeid, og det gikk ikke noe prinsipielt skille mellom lønnet og ulønnet arbeid. Begge deler gikk inn i familiens felles levebrødsprosjekt som var et mangfoldig prosjekt; et mangesysleri. I denne tradisjonelle arbeidslivsformen bidro barna økonomisk, men arbeidet var ikke først og fremst økonomisk betinget i den forstand at familieøkonomien avgjorde om barn skulle arbeide eller ikke. Arbeid var kulturell læring i vid forstand. Barndommen var en arbeidsbarndom.

Arbeidslivet på Ulefoss og i Porsgrunn tidlig i perioden var ekstensivt, og det var bruk for mye og forskjellig slags arbeidskraft. Her var mange luker og flaskehalsar. Barna kunne gjøre nytte for seg og de hadde et fortrinn fordi de var mer fleksible enn voksne. Barnarbeid var en selvfølge og ble ikke oppfattet som en plikt. Men det lønnete arbeidet, og særlig industriarbeid, ble sett på som et privilegium. Selv om barna i industrien kunne utsettes for skader og ulykker, var arbeidet her mer regulert enn i annet lønnsarbeid, og det var bedre betalt. Penger ga status og makt - den gang som nå. Det var særlig gutter som fikk del i pengemakten. På sagbruket ble det ansatt bare gutter, og på porselensfabrikken var det flest gutter og noen jenter. Jentene var i større grad i ulønnet arbeid hjemme.

Avviklingen av det industrielle barnarbeidet og fulltidsarbeidet for barn, må forklares med lange kulturelle endringer i samspill med økonomiske og sosiale endringer i husholdene, på bedriftene og i samfunnet. I det moderne samfunnet intervenerte det offentlige i barndommen, og skolen tok over den rollen arbeidet tidligere hadde. Barna ble samlet i en felles nasjonsbyggende enhetsskole. Slik ble autoritet over barna overført fra familien til staten, og det skjedde uten at foreldrene reiste seg i protest i nevneverdig grad. Det kan antagelig forklares med at foreldrene hadde et kontinuerlig ønske om å sikre barnas framtid. Mens framtida best ble sikret ved opplæring i arbeidet i det tradisjonelle samfunnet, ble skolen en

nødvendighet i det moderne samfunnet. Som følge av moderniseringen ble barnet et skolebarn og barndommen en offentlig skolebarndom.

I skolen ble barnet formet på en annen måte. Det ble trukket ut av det kollektive *samvirket* i familien og arbeidet. Barnet ble i større grad et moderne individ. Kronologisk alder som et ordnings- og strukturingsprinsipp fikk større betydning. I skolen ble barna aldersdelt, og i familiene fikk barnas fødselsdager større oppmerksomhet. Kronologisk alder fikk betydning, og den ble noe mer enn målt levetid. Den fikk sosial mening og påvirket holdninger, atferd og sosiale relasjoner. Alder formet barnets bevissthet om egen identitet.¹⁵

Skolen ble i seg selv en viktig endringsfaktor i barndommen, men familiehistoriske endringer var også viktige. Utskillingen av produksjonen fra husholdet, og omlegging fra fellesforsørgelse til *enmanns* forsørgelse av familien står helt sentralt. Kvinner og barn ble satt utenfor forsørgeransvaret i den moderne familien. Barnet ble ”familialisert” og i større grad knyttet til familiens privatsfære. Samtidig ble det institusjonalisert i skolen.

Avslutning

Arbeidet med dette historiske prosjektet om barnearbeid har artet seg som en prosess der utgangspunktet stadig er blitt revidert, og egne fordommer er avdekket. Resultatet er at jeg ved avslutningen ser barnet og barndommen på en annen måte enn da jeg startet. Jeg ser ikke lenger barndommen som naturgitt og universelt gyldig. Snarere ser jeg barnet som kulturelt skapt. Det er ikke *naturlig* at barndommen skal bestå av lek og skole og ikke av arbeid. Det er slik barndommen er konstruert innenfor det moderne, vestlige samfunnet.

Slik har arbeidet med prosjektet åpnet for nye fortolkninger, flere nyanser og mangetydighet i barndomshistorien. Det har gitt en historie der barnet ikke ses som determinert av økonomiske og sosiale strukturer, men som en skapende aktør. Det innebærer en tiltro til at fortidens familier og barna deres hadde muligheter og evner til å løse sine problemer på sin måte innenfor de rammene som strukturene ga. Den kulturelle vendingen

¹⁵Chudacoff, Howard P.: *How old are you? Age Consciousness in American Culture*. Princeton 1989: 9.

innebærer derved en demokratisering av historien. Barnet og familien er gitt innflytelse over den historiske utviklingen.

Det er altså ulike måter å se og forstå barnet og barndommen på, i fortid og samtid. Regjeringens og den nasjonale og internasjonale arbeiderbevegelsens handlingsplan for å utrydde alt barnarbeid i verden i dag bygger på en bestemt fortolkning og norm for hva barndommen er og bør være. Denne normen har et snevert kulturelt og historisk utgangspunkt, men gjøres universelt gyldig. Barnarbeidet i ulike deler av verden forstås derfor ikke innenfor den kulturelle sammenhengen det er en del av. Handlingsplanen mot barnarbeid kan dessuten virke lite gjennomtenkt for vi vet at de barna som mister arbeidet på grunn av boikott-trusler mot bedrifter som bruker barn, får forverret sin livssituasjon betydelig.¹⁶ Hvis utgangspunktet er barnas beste, hvorfor konsentrerer ikke bistandsmyndigheter og velmenende politiske bevegelser seg om problemet med den økende utnyttningen av barn i sex-industri og prostitusjon eller om å hjelpe gatebarn til å komme vekk fra livstruende narkotikamisbruk og kriminalitet? Det er også høyst påkrevet å bekjempe den delen av barnarbeidet som er slavearbeid, der barna faktisk er lenket til arbeidsplassen med fysiske lenker eller i form av gjeldskontrakter. Dette slavearbeidet omfatter mellom tre og ti millioner barn. I følge UNICEF er det i alt mellom 200 og 400 millioner barnarbeidere i verden.¹⁷ Slavearbeidet utgjør altså noen prosent av alt barnarbeidet. Men slavearbeidet blant barn, enten det befinner seg i teppeindustrien eller i sex-industrien, er nøye knyttet til fattigdomsproblemet og kan trolig bare løses i tråd med det. I en verden som er kjennetegnet av globalisering, markedsliberalisme og økende sosiale og økonomiske skiller, kan løsningen av fattigdomsproblemet synes som et fjernt mål. Da er kampen mot barnarbeidet en mer bekvem sak. Den symboliserer og reproducerer sentrale verdier i vår kultur og formidler dem til andre deler av verden. Slik føres kampen mot barnarbeid som et ideologisk felttog rettet mot ”de andre”. Det dreier seg om å føre videre en barndomskultur som vi anser som utviklingens ”krone”. Men det dreier seg også om å ”utvikle” de ”underutviklede” økonomisk og kulturelt etter en vestlig norm og forbilde.

¹⁶ Bjørne Grimrud og Arne Melchior, red.: *Barnarbeid i internasjonal handel og norsk import*. Oslo 1996.

¹⁷ *Barnarbeid*. Handel og kontor. Oslo 1995.

Om barnearbeid og barndom før og nå
Ellen Schrumpf

Definisjonen av barndommen har - før som nå - betydning utover seg selv.
Den har betydning for hvordan morgendagens samfunn skal se ut.